

OSNOVNA ŠOLA VOJNIK
Prušnikova 14

Maj 2001

**DEDIŠČINA NAŠIH BABIC –
VEZENJE V NAŠEM KRAJU**

Mentorica:

Simona Žnidar, prof.

Avtorice:

Maruša Oset, 7.r Metka

Oprčkal, 7.r Urška

Mirnik, 7.r

Janja Jelen, 7.r

Nina Majcen, 6.r

Maruša Retuznik, 6.r

Urška Jurgec, 7.r

Urška Oset, 7.r

KAZALO

POVZETEK

CILJI IN HIPOTEZA

1. UVOD	stran 4
2. METODOLOGIJA	stran 5
3. PREDSTAVITEV KRAJA	stran 6
4. INTERVJU IN INTERPRETACIJA	stran 7
5. ANKETA IN RAZMIŠLJANJA OB NJEJ	stran 11
6. VEZENJE	
- Pojem	stran 15
- Vezenina skozi čas	stran 15
- Vezenje na naših tleh	stran 18
7. ZAKLJUČEK	stran 20
8. UPORABLJENA LITERATURA	stran 22
9. PRILOGE	

POVZETEK

Kot vse najstnice tudi me dosti časa posvečamo urejanju zunanosti. Rade smo izvirno in lepo oblečene. Dobro je, če imaš na sebi kaj, kar ne vidiš na vsakem koraku. Super je, če si znaš kaj narediti tudi sam.

V tem šolskem letu smo se odločile, da bomo na naših tleh poiskale izvirno obrt oz. dejavnost, ob kateri se bomo tudi same naučile česa uporabnega za vsakdan.

Delo smo začele s posnetki stanja rokodelskih obrti na našem področju - občini Vojnik. Naš namen ni bil podrobneje govoriti o vsaki od rokodelskih dejavnosti, čeprav smo predstavile vse možne odgovore naših intervjuvancev. Odločile smo se, da bomo bolj natančno pogledale vezenje in uporabo izdelkov v vsakdanu nekoč in danes. Upamo, da bo to lepo in preprosto ročno delo čim bolj zaživelo med mladimi in tako postalo del dediščine prihodnosti.

Ker se vse rade preizkušamo v ročnih ustvarjalnostih, smo si za cilj določile spoznati vsaj nekaj najosnovnejših vbodov.

CILJ NALOGE IN HIPOTEZA

Osnovni cilj naloge je bil spoznati, koliko so še žive nekdanje rokodelske spretnosti naših dedkov in babic. Ko smo dobile posnetek stanja smo se odločile, da bomo nekoliko natančneje spoznale vezenje.

Predvidevale smo, da je največ rokodelskih znanj preteklosti ugasnjenih, med živimi pa bodo prevladovale ročne spretnosti babic in glede na to, da je Vojnik obkrožen z goricami, znanja izdelave drobnih pripomočkov za vinogradnike.

1.UVOD

Vojnik je bil skozi zgodovino pomemben kraj za razvoj obrti. Kot stičišče prometnih poti je postal prostor znanj različnih popotnikov, ki so se ustavljali v naših krajih.

Vse do novejšje opredelitve pojma domače obrti se je na njene panoge gledalo kot na postransko kmetovo delo. V današnji opredelitvi domače obrti, ki predstavlja vrsto delovnih opravil, ki jih ljudje opravljajo za lastno rabo ali za prodajo, je izpuščen element krajevne določljivosti, saj so se mnoge domače obrti iz podeželja preselile v mesta.

Izdelovanje vezenin je ena izmed zelo razširjenih rokodelskih dejavnosti, ki ni ozko vezana samo na določen del Slovenije. V bistvu gre od 19. stoletja za eno najbolj razširjenih domačih ročnih del. V izdelkih se skriva in odraža veliko ustvarjalnosti in oblikovalskega znanja. Izdelki, ki so obogateni z vezenjem, spremljajo človeka od zibelke do groba oziroma v vseh življenjskih obdobjih. Po drugi svetovni vojni so sicer zaradi serijskih industrijskih izdelkov ročna dela izgubila na vrednosti in privlačnosti, vendar pa se časi zaradi oživljanja dediščine spreminjajo. Posamezni detajli se vračajo v opremo prostorov, oblačila.

Vezenje zahteva svoj čas, ki so si ga naše prednice našle, mi pa ga raje porabimo za sedenje pred televizorji in računalniki.

Naša naloga ima cilj predstaviti rokodelsko znanje, ki je bilo med našimi babicami del dolgih zimskih večerov, opravilo, ki ga je vsaj v osnovi poznala vsaka poročena ženska, danes pa le malo deklet. Ker vezenine zopet prihajajo v modo, je bil naš namen tudi ta, da same pridemo do vsaj osnovnega znanja vezenja. Vesele smo, ker smo z delom na terenu prišle tudi do nekaterih spretnih vezilj, ki jih bomo verjetno še velikokrat obiskale in zaprosile, da nam pokažejo delček svojega znanja.

Naloge smo se lotile tudi zato, ker smo prepričane, da lahko vso dediščino uporabimo in ustrezno nadgradimo (tudi v turistične namene), če jo poznamo.

Zavedamo se, da dediščina vezenja ni specifična in reprezentativna obrt za naš kraj, je pa od vseh, ki smo jih zaznale v našem anketnem vprašalniku in opravljenih intervjujih, za nas najzanimivejša in najprivlačnejša, ker bo popestrila tudi našo garderobo. Razni sejmi in razstave kmečkih del v kraju vedno pokažejo tudi na spretno vezilje v naših krajih.

Delo smo začele z iskanjem informacij o ohranjenih rokodelskih znanjih med ljudmi v našem kraju. Članice turističnega podmladka smo za pomoč zaprosile člane novinarskega krožka, ki so nam pomagali izvesti več intervjujev z osebami, starejšimi od 50 let po različnih krajih občine oz. zaselkov našega šolskega okoliša. Koliko so znanja, spretnosti ohranjena do današnjih dni, smo poskušale izvedeti s pomočjo ankete, ki smo jo izvedle med sedmo - in osmošolci naše šole.

2. METODOLOGIJA

Po zastavljenem cilju in namenu naloge smo si njene avtorice razdelile naloge.

Delo smo začele z obiskom knjižnice, kjer smo želele čim več izvedeti o dediščini preteklosti na slovenskih tleh v najširšem smislu. Razmišljale smo o tem, kaj vse je naša dediščina in se odločile, da se bomo osredotočile na rokodelska oz. obrtna znanja v naši občini.

Izdelale smo osnutek intervjuja. Odločile smo se, da ga bomo izvedle med občani, starejšimi od 50 let, saj smo pri tej populaciji pričakovale, da imajo še dovolj spominov še na svojo mladost, kjer so bile bolj žive in vpete korenine dediščine, ki so nas zanimale. Članice krožka prihajamo iz različnih zaselkov občine, zato smo se odločile, da bo vsaka v svojem delu občine (trg z naseljem, Nova Cerkev in Socka, Arclin, Bovše, Razgor, Višnja vas, Ilovca, Male Dole in drugi zaselki) poskušala opraviti kar največ intervjujev in vzpostaviti stik z ljudmi, ki še znajo kakšno rokodelsko spretnost. Opravile smo 138 intervjujev, ki so bili dokaj enakomerno razpršeni po občini.

Ker nas je zanimalo, kako na dediščino naših prednikov gledajo naši vrstniki in koliko so pripravljeni sodelovati pri njenem ohranjanju za bodoče rodove, smo izdelale anketni vprašalnik še za sedmo- in osmošolce naše šole. Anonimni anketni vprašalnik je izpolnilo 167 učencev, od tega 90 sedmošolcev in 77 osmošolcev. Anketni vprašalnik je vseboval 7 vprašanj, od tega 5 odprtega tipa, 1 vprašanje izbire, 1 vprašanje pa se je nanašalo na osebne podatke anketiranca.

Po obdelavi intervjujev in anketnega vprašalnika smo se odločile, da bomo pod drobnogled vzele dediščino vezenja in zopet smo pristale v knjižnici. Pregledale smo zgodovino te spretnosti in se seznanile z najosnovnejšimi tehničnimi podatki (npr. vrste niti, tkanine, šivi ipd.). Ponovno smo obiskale tiste intervjuvanke, ki so omenile, da imajo tovrstno znanje in jih povprašale o razširjenosti, uporabnosti in posebnostih vezenja nekoč in danes.

Delo zaključujemo praktično. Na terenu smo spoznale prijazne starejše krajanke občine, ki so se nam ponudile, da nas nauče nekaj osnov vezenja. Ponudbo smo veselo sprejele in pod našimi prsti so začele nastajati prve umetnine. Pokazale jih bomo na razstavi.

3.PREDSTAVITEV KRAJA

Vojnik je gričasto naselje, ki leži na severovzhodnem obrobju Celjske kotline ob reki Hudinji. Ugodna tranzitna lega je botrovala nastanku prometne poti, ki je povezovala Panonsko nižino s Sredozemljem. Področje je bilo gotovo poseljeno v mlajši železni dobi, čeprav najdemo tudi sledove neolitskega orodja.

Najstarejši zapisi iz srednjega veka kraj poimenujejo Hoheneke- Hohnece- Hochinegg- Hoheng, ki ima svoje korenine v smrekovih oz. hojinih gozdičkih na obronkih naselja. Večina naših gradov se prvič omenja sredi 12. stoletja. Prvi rod, ki je vladal tod, so Vojniški gospodje. S smrtjo zadnjega moškega potomca je rod Vojniških izumrl. Sledi dolgo obdobje, ko vojniško gospostvo večkrat zamenja najemnike, leta 1363 pa so vojniško posest dobili Celjski. Celjski so pred Habsburžani porušili stari vojniški grad. Ko so leta 1456 Celjski izumrli, so vojniško posest ponovno pridobili Habsburžani, ki so jo znova oddajali v najem.

Vojnik se kot trg prvič omenja leta 1306, ko se v eni izmed darilnih listin pojavi tudi ime trškega sodnika. Kraj popolno trško avtonomijo najverjetneje dobi šele sredi 15. stoletja. V letih turških ropanj so bili osiromašeni, izropani, uničeni tudi naši kraji. Med pogostimi požari je zgorela tudi listina s trškimi pravicami, kar je izkoristil naslednji najemnik vojniške gosposčine (Jurij Lindeški), ki je pogosto kratil pravice tržanov. Trške pravice in dolžnosti je tržanom Vojnika utrdil cesar Ferdinand (1524). Trška uprava se je v naslednjih desetletjih krepila in izpopolnjevala. V 18. stoletju se je pojavila ideja o priključitvi večjih trških središč k Celju, kar se je z vladno uredbo leta 1818 tudi zgodilo. Vojniška občina je bila ustanovljena kot ena izmed 80 majhnih občin celjskega okrajnega glavarstva (leta 1850). 18. in začetek 19. stoletja je obdobje razmaha trgovine in obrti. Na začetku 19. stoletja je trško jedro sestavljalo osem velikih trših hiš, ki so jih obkrožale revnejše, manjše hiše obrtnikov in revnejših tržanov.

Dvema požaroma je sledila temeljita prenova trga, v katerem je počasi naraščalo tudi število prebivalcev. Sredina 19. stoletja pomeni zaton razcveta naselja, saj je železna cesta, ki je Celje dosegla leta 1846, vojniški trg daleč obšla. Kljub temu je bila v 19. stoletju obrt še vedno najmočnejša gospodarska panoga v Vojniku. Za razliko od trga pa je imela okolica Vojnika pretežno kmetijski značaj. Glavni vir dohodka predstavlja živinoreja pa tudi poljedelstvo, sadjarstvo in drevesničarstvo. Med obema vojnama je imel Vojnik zaradi naravnega kopališča ob Hudinji, slikovite okolice in prenočišč v nekaterih gostilnah tudi dobre možnosti za razvoj turizma.

Po drugi svetovni vojni je Vojnik postal del okraja Celje-okolica, vendar pa je kljub močni bližnji konkurenci obdržal del svojih nekdanjih funkcij. Leta 1948 je bilo v trgu registriranih 13 obrtnikov (Anton Sore, Razvoj obrtne dejavnosti v celjski občini po drugi svetovni vojni, v: Celjski zbornik 1968, str. 35). Okrog leta 1970 je v občini Vojnik deloval po en obrtnik čevljar, krojač, frizer, mizar, zidar, lončar, pečar, dimnikar, elektromehanik in avtomehanik. Po drugi svetovni vojni se Vojnik zaradi bližine večjega gospodarskega središča ni več tako razvijal kot prej. Po statističnih podatkih iz leta 1995 (Vojnik z novo lokalno samoupravo posatane leta 1994 samostojna občina) je v občini Vojnik 99 samostojnih podjetnikov s področja obrtnih dejavnosti in 143 samostojnih podjetnikov iz obrti podobnih dejavnosti. Vojnik je v zadnjih letih močno spremenil svojo podobo. Oživel trg se vedno bolj zaveda pomena turističnega razvoja in promocije.

4. INTERVJU IN INTERPRETACIJA

Na terenu smo opravile 138 intervjujev.

1. S katerimi opravili ste si nekoč krajšali dolge zimske večere?

Opravilo	Število izbir	Procent izbir
pletenje (šali, nogavice, brezrokavniki ipd.)	74	53,6 %
kvačkanje	29	21 %
vezenje, šivanje prtičkov, okraskov na tkanine	52	37,7 %
pletenje košar, koškov	69	50%
pletenje natikačev, podstavkov ipd. iz ličovine	13	9,4 %
izdelovanje sodov	19	13,7%
pletenje butaric	24	17,4%
pletenje venčkov	24	17,4%
izdelovanje papirnatih rož	11	7,9 %
makrame	13	9,4 %
izdelovanje metel	8	5,8 %
izdelovanje pripomočkov za kmečko delo (grablje, posoda, žlice)	31	22,5 %
predenje	3	2,2 %
izdelki iz slanega testa	2	1,4 %
šivanje oblačil	43	31,1 %
luščenje stročnic	48	34,8 %

2. Ali so v naših krajih veljale kakšne posebnosti za to opravilo?
Katere?

DA 7 ali 5,1 %	NE 131 ali 95%
butare so pletli iz trte. 1 ali 0,7 %	
oblika izdelka (butare so bile na dolgih palicah, krošnja je bila okrogla). 4 ali 2,9%	
šiv ažur (za robčke, prte, spodnje perilo) 1 ali 0,7%	
priprava leskovih palic za košare (nad ognjem, obdelava z »binžeki«). 1 ali 0,7%	

3. Ali ste svoje znanje prenesli na mlajše? Zakaj?

DA 74 ali 53,6%	NE 64 ali 46,4%
da bi se znanje ohranilo 42 ali 30,4 %	izdelki nimajo nobene vrednosti. 7 ali 5,1 %
zaradi spominov na dobre slabe čase 13 ali 9,4 %	otroci so odšli z doma, ni bilo priložnosti. 26 ali 18,8%
ker so nam mladi potem nagajali 9 ali 6,5 %	jih ni nikoli zanimalo 10 ali 7,2 %
ker je dejavnost pomenila zaslužek za družino 10 ali 7,2 %	danes lahko vse kupiš v trgovini, zato ni potrebno. 27 ali 19,6%
	ni časa za take stvari, otroke zanimajo mediji 9 ali 6,5 %

4. Ali menite, da bi se tovrstno znanje lahko vključilo v turistično ponudbo kraja? Kako?

DA 71 ali 51,4%	NE 67 ali 48,5%
razstava domačih izdelkov 40 ali 28,9 %	
prikaz izdelave na raznih prireditvah 45 ali 32,6 %	
krožki oz. interesne dejavnosti 12 ali 8,7 %	
organizirani nastopi tistih, ki kaj znajo. 7 ali 5,07%	
ne vem 11 ali 7,9%	

5. Starost, spol, prebivališče

Starost	Število	Procent
Pod 50 let	19	13,7 %
51 -55	17	12,3%
56-60	29	21 %
61 -65	33	23,9 %
66-70	19	13,7%
Nad 70 let	21	15,2%

Spol		
M	54	39,1%
Z	84	60,8 %

Prebivališče	Število	Procent
Nova Cerkev, Socka z zaselki	32	23,2 %
Trg in naselje	48	34,8 %
Arclin, Bovše, Razgor	31	22,5 %
Višnja vas, Ivenca, Ilovca, Male Dole	27	19,6%

Odgovore na prvo vprašanje smo kar nekako pričakovale, še posebej po tem, ko smo videle, da je večina intervjuvanih oseb ženskega spola. Prevladujejo namreč opravila, ki so jih opravljale kmečke žene v dolgih zimskih večerih in so pomenile vsakdanje uporabne izdelke (obleko, obutev, izdelki za praznične dni ipd.). Glede na to, da je trg Vojnika podan z gručastimi naselji, pa ni slučaj tudi dokaj veliko število intervjuvancev, ki znajo napraviti kakšen sod, škaf ipd. Pričakovale smo nekaj odgovorov, za katerimi bi se skrivali pečarji in lončarji, saj vemo, da je v našem kraju živel, ustvarjal in imel veliko učencev pečar Felicijan, katerega izdelke najdemo širom Slovenije in tudi izven meja.

Ažur je nežen votli vez, ki ga običajno uporabljamo za namizno in posteljno perilo ter okraševanje ženskega perila in opreme za novorojenčka. Zelo je podoben čipki, zato ga ponekod tako tudi imenujejo. Pri tej tehniki vezenja moramo niti osnovne tkanine s posebnimi vbodi vezenja potegniti skupaj, da nastanejo luknjice. Uporabljajo se mehke tkanine, npr: bombaž. Niti za vezenje morajo biti iste debeline in kvalitete kot tkanina. Uporabljamo debelo in topo iglo. Igla mora biti topa zaradi tega, da ne poškoduje niti osnovne tkanine. Debelina igle pa pomaga oblikovati luknjice.

Vsi intervjuvani so bili nekoč prepričani, da bodo svoje znanje prenesli na mlajše. Pričakovali so pomoč, potem pa nadaljevanje njihovega dela. V poplavi različnih drugih prostočasnih zaposlitev, industrijskih izdelkov in večnega hitenja za časom pa so bolj ali manj obupali. Še največ zanimanja včasih pokažejo vnuki, ki pa, ko malo zrastejo, tudi večinoma pozabijo na ročne zaposlitve. Danes gre svet v razvoj multimedijev in ni časa za posedanje z iglami, šivankami in pipci v rokah.

Večina vprašanih pa kljub temu meni, da bi bilo dediščini vendarle prav nameniti svoje mesto in jo ustrezno vključiti v današnji čas. Včasih so bili dokaj dejavni Aktivni kmečkih žena. Danes jih je malo, saj tudi kmečkim ženam zmanjkuje časa. V nekaterih krajih Slovenije se v zadnjem času pojavljajo raznovrstne prireditve, ki prikazujejo kmečka opravila nekoč in danes in ročne spretnosti, ki so vezane nanje. Da so to prave strune turistične ponudbe, pričča število obiskovalcev takih prireditev.

5. ANKETA IN RAZMIŠLJANJA OB NJEJ

Anonimna anketa je vsebovala 7 vprašanj, od tega 5 odprtega tipa, 1 vprašanje z možnostjo izbire odgovorov in eno vprašanje, ki se je nanašalo na osebne podatke anketirancev.

Anketo je izpolnilo 167 učencev naše šole, in sicer 90 sedmošolcev in 77 osmošolcev.

Odgovori so bili naslednji:

1. Kaj ti pomeni pojem »dediščina«?

Odgovor	Število odgovorov	Procent
ne vem	18	10,8%
ostanki preteklosti (npr. hiše, spomeniki, gospodarski objekti, drevje ipd.)	4	2,4 %
nekaj, kar dobiš od prednikov (zapuščina)	105	62,9 %
nič	11	6,6 %
kultura	4	2,4 %
stare navade, značilne za nek kraj	4	2,4 %
nekaj, kar se prenaša iz roda v rod	21	12,6%

2. Kaj od spodaj navedenega znaš?

Dejavnost	Število odgovorov	Procent
pletenje	31	18,6%
kvačkanje	24	14,4%
šivanje oblačil	38	22,8 %
šivanje prtov, vezenje	54	32,4 %
makrame	17	10,2%
pletenje košar, natikačev, podstavkov	18	10,8%
izdelovanje sodov	19	11,4 %
pletenje venčkov, butar	72	43%
izdelki iz slanega testa	64	38,3 %
drugo: glineni izdelki	11	6,6 %
izdelki iz lesa	7	4,2 %
izdelki iz marcipana	4	2,4 %

3. Kdo te je naučil omenjene spretnosti?

Oseba	Število odgovorov	Procent
stari starši	36	21,6%
sorojenci	12	7,2 %
šola	21	12,6%
starši	55	32,9 %
sam	22	13,2%
babica, dedek	14	8,4 %
sosedi	8	4,8 %
knjige	14	8,4 %
prijatelji	9	5,4 %
sorodniki	9	5,4 %

4. Česa od zgoraj navedenega bi se naučil, če bi za to imel priložnost?

Dejavnost	Število odgovorov	Procent
pletenje košar	17	10,2%
pletenje natikačev, podstavkov	10	6%
nič	13	7,8 %
kvačkanje	26	15,6%
šivanje	15	9%
vezenje	35	21 %
makrame	18	10,8%
pletenje oblačil	18	10,8%
pletenje venčkov	7	4,2 %
pletenje butar	7	4,2 %
izdelovanje sodov	16	9,6 %
izdelki iz slanega testa	11	6,6 %

5. Kako uporabiš znanje (zgoraj navedenega), ki ga imaš - za kaj delaš, kam daješ izdelke?

Možnosti	Število odgovorov	Procent
za lastno veselje	7	4,2%
nič ne naredim, zbiram jih v škatlah ipd.	25	15%
odvržem jih	4	2,4 %
za okraševanje stanovanja	44	26,4 %
za darila	24	14,4 %
za prodajo	11	6,6 %
za šolo	5	3%
za igranje	4	2,4 %
za razstave	1	0,6 %
za pomoč pri gospodinjskih in drugih domačih opravilih	28	16,8 %

6. Ali meniš, da bi se ta znanja lahko uporabila v turistični ponudbi tvojega kraja?
Kako? Zakaj?

DA	78 ali 46,7%	NE	89 ali 53,3%
Kako?			
- za turistični spominek	14 ali 8,4 %		
- ne vem, kako	21 ali 12,6%		
- razstave	19 ali 11,4%		
- sejmi	9 ali 5,4 %		
- trgovine s spominki	10 ali 6%		
- zbirke	7 ali 4,2 %		
zakaj?			
- zaradi zaslužka	13 ali 7,8%	- to znajo že vsi	5 ali 3 %
- da bi drugi videli kaj nekateri znajo	11 ali 6,6%	- ni možnosti pokazati izdelkov	11 ali 6,6%
- da bi tujci, ki pridejo k nam spoznali kraj in naše ljudi	21 ali 12,6%	- s tem ne moremo predstaviti kraja	2 ali 1,2%
- zaradi ohranjanja običajev, znanj	8 ali 4,8%	- lepši so industrijski izdelki	40 ali 24%
- zaradi turističnega razvoja kraja	20 ali 12%	- ljudje nimamo interesa	5 ali 3%
- da preprečimo pozabo	9 ali 5,4%	- izdelki se slabo prodajajo (visoka cena)	12 ali 7,2%
		- škoda je, ker se bodo izdelki skomercializirali	12 ali 7,2%
		- ker ljudje tega ne bi kupovali	37 ali 22,2%
		- ne vem	26 ali 15,6%

7. starost:

Leta	Število	Procent
12 let	4	2,4 %
13 let	86	51,5%
14 let	65	38,9 %
15 let	12	7,2 %

Spol:

DEČKI	80	47,9 %
DEKLICE	87	52,1 %

Večina pod pojmom dediščina razume nekaj, kar so nam v spomin in v uporabo zapustili naši predniki, pa naj gre za naravne danosti ali materialne stvaritve. Gre za nekaj, kar se prenaša iz roda v rod.

Med opravili, ki jih naši vrstniki znajo, so najpogostejše tiste stvari, ki smo se jih naučili v šol (pri interesnih dejavnostih ali v okviru pouka likovne in tehnične vzgoje) - pletenje venčkov, butar in izdelovanje izdelkov iz slanega testa.

Največ znanja o tovrstnih ostankih dediščine so nam dali starši, stari starši, pa tudi učiteljice, med katerimi so nekatere, ki vzgajajo za življenje z elementi dediščine.

Zanimivo je, da je med mladimi veliko interesa za drobna ročna dela, med drugim za vezenje, ki je tudi nas navdušilo. Najbrž je res krivo kolesje mode, ki trenutno prinaša veliko elementov vezenja, pletenja in kvačkanja v izdelke. Zanimivo je tudi zanimanje za izdelavo pripomočkov za delo - npr. košar, košev, sodov ipd., ki ponekod še vedno predstavljajo dopolnilen zaslužek kmetu. Kljub vedno večjemu poudarjanju na pomenu turistične promocije kraja še vedno večina izdelkov konča samo za domačim pragom, za okras oz. za vsakdanjo domačo rabo. Večinoma nas meni, da bi bilo vredno znanje in izdelke pokazati še komu, pa vendarle prevladuje odgovor, da ne vemo, kako to storiti.

Žal pa mladi raje nosimo industrijske izdelke. Ročno izdelane puloverje oblečemo, samo, če so res nekaj posebnega. To posebnost si lahko zagotovimo tudi z znanjem vezenja.

6.1. VEZENJE

Vezenje je ena izmed domačih ali hišnih obrti, ki ima v ozadju likovno oblikovanje. Množično se je začelo uporabljati šele v 19. stoletju, čeprav lahko po nekaterih upodobitvah na freskah sklepamo, da so se prve vezenine pojavile že v 12. stoletju.

O natančnem času nastanka prvih vezenin ne moremo govoriti zaradi neobstoynosti le-teh.. Različna so tudi mišljenja o začetnikih: Grki pripisujejo vezenje Minervi, Perujci Mami Alli, družici prvega vladarja Manga Capacca, Kitajci pa pravijo, da ga je iznašla žena cesarja Yaoa.

Vezenje je okraševanje tkanin z najrazličnejšimi ornamentami, ki se na različne načine všivajo vanjo. Uporabljajo se lahko različne barvne niti, kombinacije različnih barv, ki so lahko v barvi tkanine ali pa so njej kontrastne. Vezenine so lahko izdelane z volneno, bombažno, laneno ali s svileno nitjo. Izjemne so vezenine s t. i. zlato ali srebrno nitjo, ki se uporablja predvsem za opremo in opravo cerkvenih oblačil. Včasih se vezenine lahko kombinirajo s čipkami. Vezenine lahko okrasimo z dragulji, biseri ali bleščicami. Vezemo lahko z različnimi vrstami vbodov na vse voljne materiale (od usnja do tila).

6.2 Vezenje skozi čas

V mnogih deželah vezenje ni imelo samo okrasitvene funkcije, ampak tudi globlji simbolični pomen. Lahko je označevalo razmere nastanka, položaj nosilca ali pa je pripovedovalo o slavi in upanjih tistih, ki so jih nosili. Simbolika se odraža v stilizaciji vzorcev, ki se ohranjajo skozi stoletja.

Veliko bogate simbolike najdemo v kitajskem vezenju.

Nekateri simboli in njih barve so bili privilegiji nekaterih družbenih slojev. » S fenksom, simbolom lepote in naklonjene usode, se je smela krasiti samo cesarica, pa tudi zmaj s petimi kremplji ali krilati zmaj in rumena barva sta bili privilegij cesarske hiše.« (Enciklopedija ročnih del, str.228)

V Indiji je vezenje določal zakonik, ki je strogo predpisoval uporabo vzorcev in območja uporabe.

V srednjem veku so bile vezenine sprva v glavnem namenjene samo cerkveni rabi. V Angliji so imeli vzorci motive listja, sadja in ptic, kasneje še biblijskih likov. Nemške srednjeveške vezenine so namesto draguljev uporabljale steklene kroglice, namesto svile in zlatih niti pa platno in sukance. Tehnike vezenja so Nemci prenesli na Švicarje, kasneje pa na skandinavske dežele. Približno v istem času so razvili popolnoma nov način vezenja Italijani. Gre za način, pri katerem so obrisi in ozadje

vzorca izpolnjeni z dolgim križnim vbodom iz raznobarvne svile, motivi pa so ostajali prazni. Ta način vezenja se kaže tudi v grških izdelkih.

V renesansi se je igla začela uporabljati kot čopič in nit kot barve. Vezenine so postajale realistične slike, katerih vzorce so izdelovali znameniti slikarji.

16. stoletje je prineslo novosti v nemškem vezenju, pojavi se aplikativna tehnika. 17. stoletje je odprlo številna nova področja za uporabo vezenja. Vezenine so se iz oltarnih pregrinjal in pregrinjal za skrinje, ovitke knjig ipd. preselile tudi v vsakdanje dekorativne elemente stanovanj. 18. stoletje z vezenjem okraši tudi oblačila. 19. stoletje postavi industrijsko izdelane tkanine, ki malo zamaknejo ročno vezenje.

V 20. stoletju je v razmahu vezenje, ki temelji na prišivanju bleščic na originalne kroje oblačil (uporabljajo jih veliki sodobni oblikovalci).

Slika 1: Vezenina je danes vse bolj prisotna v modi, zlasti modi mladih
(Vir: Enciklopedija ročnih del, str. 258, 259)

Prvi vzorčniki za pomoč in navodila pri vezenju so nastali v 15. stoletju. Narejeni so bili na trakovih iz platna. V 16. stoletju je izšla prva knjiga z vzorci za vezenje. Vzorčniki 20. stoletja poleg standardnih podpisanih vzorčnikov vsebujejo tudi opis vbodov.

Slika 2: Angleški vzorčnik iz leta 1598, (vir: Enciklopedija ročnih del, str. 239)

6.3 Vezenine na naših tleh

Tudi na področju vezenja in vezenin se pozna, da je Slovenija majhen prostor na katerem se srečuje več svetov, ki vsak s svojimi značilnostmi posega in sooblikuje kulturo. Vezenine, ki so vezane na določeno področje Slovenije sicer nosijo specifičnosti ozemlja, vendar pa na splošno velja, da so naše vezenine v nekakšni logični povezavi s predmetom, ki ga krasijo. V motivih se odražajo značilnosti in posebnosti pokrajin.

Vezenje je bilo sprva značilno zimsko opravilo kmečkih žena. Z njim so si dekleta in žene krajšale dolge zimske večere.

Bilo je dokaz njihove spretnosti, ustvarjalnosti, oblikovalskih sposobnosti in nenazadnje njihove pridnosti. Z umetninami vezenja so si mlade žene namreč pripravile nevestino balo, starejše pa so okraševale svoje domove in oblačila družinskih članov. Z vezeninami so okrasile prte, prevleke za posteljo, brisače, rjuhe, praznične srajce, spodnje perilo ipd. Prav zaradi široke uporabnosti so vezenine spremljevalke številnih šeg in navad ljudi od rojstva do smrti. Znanje vezenja se je prenašalo iz roda v rod.

Vezenine v nevestini bali so se množično uporabljale od 17. stoletja dalje. Vezeni prti so prišli v uporabo v 18. in 19. stoletju, sicer pa je tudi miza postala del notranje opreme šele v 19. stoletju. Med njimi so se najprej pojavili prti z velikonočnimi vezeninami. Prti na kmečkih mizah so poudarjali praznično vzdušje.

Dekorirane brisače se pojavijo v 18. stoletju in se uporabljajo ob prazničnih in svečanih priložnostih.

Osnovni pripomoček za vezenje so enobarvne ali barvne niti različne kvalitete in vzorec, ki je lahko narisana na posebnem listu in služi samo pogledovanju nanj ali pa je kopiran na tkanino. Za začetek dela torej potrebujemo zelo malo, zato je bila ta obrt že od vsega začetka zelo mamljiva. Za lažje delo se uporabljajo še okvirji za napenjanje, vendar ne za vse vrste vezenja.

Kmalu po začetku splošne razširjenosti vezenja med kmečkimi dekleti in ženami pa se je ta obrt preselila tudi v mestno okolje in med ljudi z vrha družbene lestvice.

Lepota vezenine je odvisna od skladnosti med osnovno tkanino in prejico, pa tudi od izbire vboda in igle. Pomembno je, da igla ne cepi vlaken ali jih potiska narazen. Nit mora gladko teči skozi tkanino.

Pri nakupu niti moramo biti pozorni na njihovo težo in debelino. Ne smejo biti tako debele, da bi skazile tkanino in ne tako tanke, da bi bile nevidne. Sprejene so lahko na različne načine, kar daje izdelku različne učinke.

Vezemo lahko v vsako tkanino, ki je dovolj trdna, da vzdrži vbode, dovolj močna, da prenese delo in dovolj prožna, da nit lahko teče skozi. Na naših tleh se je za vezenje najbolj uporabljalo in se še danes uporabljajo bombažni batist in bombažni muslin, svila in svileni šifon, laneno platno in laneni keper.

Za različne namene uporabljamo igle različnih vrst, velikosti in debelin. Tanjše igle so namenjene vezenju na tanjših tkaninah, debelejšje pa za bolj grobe tkanine. Zaradi lažjega vdevanja imajo igle daljša ušesa.

Pred začetkom dela moramo določiti vrsto vzorca, tkanino in nit, ki jo bomo uporabljali. Včasih so si ženske vzorce ustvarile same. Navdih so dobile v naravi, na slikah, fotografijah, potiskanem blagu, porcelanu, keramiki ipd. Med seboj so si jih tudi posojale in nastajali so zvezki motivov. Nekatere najvestnejše vezilje, s katerimi smo navezale stike, imajo takih zvezkov več. Prenašajo se iz roda v rod. Danes lahko vzorce tudi kupimo. Na tkanino jih lahko nanašamo s prelikavanjem tankega papirja, na katerem je vzorec narisani s posebnim voščenim črnilom, z direktnim kopiranjem, s kopiranjem s karbon papirjem, s kopiranjem skozi tanek papir, s pripenjanjem in prebadanjem ipd. Način prenosa je odvisen od vrste tkanine. V navodilih vzorcev za križce in votli vez je navedena vrsta vboda in število pokritih niti na vbod.

Obstaja več različnih vbodov vezenja, ki se delijo v štiri osnovne vrste: Ploščati, križni, zračni in vozni vbod.

Na naših tleh sta v glavnem v uporabi ploščati in križni vbod, nekaj pa je tudi zračnih vbodov. Križni vbodi so sestavljeni iz dveh ali več vbodov, ki se križajo med seboj. Glavni križni vbodi so: križni, podaljšani križec in ribja kost. Ploščati vbodi so sestavljeni iz različno dolgih, različno usmerjenih in različno razporejenih vbodov z ravno površino. Znani so prednji, stični, stebelni, razcepljeni, polni in izmenični ploščati vbodi. Za doseganje bolj plastičnih učinkov so se uporabljali in se še uporabljajo sestavljeni vbodi, vbodi obšivanja, med drugim tudi ažur. Članice krožka smo se najbolj ogrele za križni vbod.

Intervjuvane vezilje so v glavnem vezle prte, nekatere pa so s svojim delom okrasile tudi kakšen ovratnik ali zapestnik obleke. Običajno so na tkanino vezle, preden je bilo oblačilo sešito. Danes se vezenje še vedno uporablja za okraševanje tkanin. V zadnjem času je celo v modi. Zopet se cenijo ročno izvezeni prti, monogrami na oblačilih, cvetlice na jeans hlačah in telovnikih. Veznine se pojavljajo celo na predmetih v gospodinjstvu (nalepke steklenic, pregrinjala, zavese). V glavnem se uporablja ena vrsta vboda za cel izdelek, vzorec je oblikovan z razporeditvijo vbodov. Stare veznine so nam lahko lep pokazatelj učinkov, ki jih je moč doseči s pravo izbiro vbodov, niti, tkanine in barv.

7. ZAKLJUČEK

Naloga je zgoščen pregled panog, ki so se v preteklosti (v času mladosti naših babic in mater) opravljale na naših tleh. Ljudem so predstavljale obstoj, preživetje, zabavo. Žal jih je večina samo še predmet zgodovinskega spomina.

Ročne, obrtne spretnosti so bile v nenehni povezavi z naravo in s kmetijstvom. Mnogo znanj je ohranjenih do današnjih dni. V njih se zrcali del človekove ustvarjalnosti in inovativnosti.

Z nekaterimi izdelki, ki so nastali na tleh naše občine (lonci, peči, koši, sodi ipd.) in so bili prodani širom Slovenije, smo se že v preteklosti vključili v turistično ponudbo države.

V dediščini preteklosti lahko iščemo vzpodbude za ustvarjanje v prihodnosti. Glede na to, da smo našli veliko različnih uporabnih znanj, lahko resno razmišljamo o tem, kako bi vse te spretnosti in izdelke predstavili in ponudili drugim. V občini so nekdanje živele razstave Aktiva kmečkih žena, ki pa je danes živ samo še v Socki. V zadnjem času so lepo sprejete stojnice v trgu Vojnika, na katerih kmečke žene ob praznikih in vikendih ponujajo svoje izdelke (npr. kruh, pecivo, rezance).

V novih prostorih Občine Vojnik, je v načrtih prostor, kjer bodo našli svoje mesto tudi izdelki dediščine. Zaenkrat pa se z raznimi rokodelskimi spretnostmi ljudje lahko pokažejo samo v obliki sodelovanja na različnih turističnih prireditvah v širšem celjskem okolju, pod okriljem Turističnega društva Vojnik.

Mogoče bi bilo vredno razmišljati o kakšnem združenju oz. organiziranosti izdelovalcev.

Vredno se nam zdi uporabiti še žive predstavnike posameznih obrtnih dejavnosti. Večinoma so že ljudje v visokih starostih. Ko bodo le-ti umrli, ne bomo imeli nikogar, ki bi vse to znanje in spretnosti pokazal, naučil. Mojstre bi lahko vključili tudi v pedagoški proces.

Med mladimi je zanimanje za različne krožke, kjer bi se naučili določenih ročnih spretnosti. Včasih je težko najti koga, ki bi ti nekaj pokazal, največkrat pa nam v poplavi različnih ponudb za preživljanje prostega časa kar zmanjka časa za preproste stvari, za katere bi npr. potreboval samo nit, sukanec in platno. O tem, da bo končni rezultat dela ne samo izdelek, ampak tudi cela pahljača ostalih zadovoljitev (npr. zadovoljstvo ob lastni uspešnosti, dokaz sposobnosti, urjenje motorike, spretnosti, koncentracije ipd.), niti ne razmišljamo.

Čeprav je vezenje med današnjim prebivalstvom še živo, pa se izdelki po mnenju strokovnjakov, žal, odmikajo od bogate dediščine in zapadajo v povprečje in kič. Tudi izdelki domače obrti zelo hitro utonejo v poplavi kiča v naših trgovinah.

Ob koncu smo s svojim delom zadovoljne. Ugotovile smo, s čim so si naši predhodniki krajšali dolge urice, ko ni bilo dela na polju in pri živini. Seznanile smo se

z vezenjem in naredile prve korake v zelo mamljivo umetnost. Poskusite še vi in videli boste kako težko greš stran od polizdelka.

Na šoli razmišljamo tudi o organizaciji šolskega sklada, v okviru katerega bi v prodajo lahko ponudili razne izdelke, ki bi nastali v krožkih, kjer bi se seznanjali z izdelki domače obrti. S tem bi lahko pokazali, da izdelki nimajo samo romantično nostalgичne funkcije, ampak so lahko tudi vir zaslužka in nekomu poklic. Zavedamo se, da je vključevanje izdelkov domače obrti v turistično ponudbo kraja nujno, saj se le-tako pokažejo naše resnične korenine. Občina zelo podpira razvoj kmečkih turizmov oz. turizmov na kmetiji. Izdelki domače obrti lahko takim dejavnostim odpirajo boljše perspektive in nenazadnje omogočajo tudi zaposlitve mladim ljudem.

8. UPORABLJENA LITERATURA

1. Bogataj, Janez: Domače obrti na Slovenskem, DZS, Ljubljana 1989.
2. Bogataj, Janez, Berk, Edi in Pukšič, Janez: Ljudska umetnost in obrti, Domus, Tiskarna Gorenjski tisk, Kranj 1993.
3. Bogataj, Janez: Mojstrovine Slovenije, Založba Rokus d.o.o., Ljubljana.
4. Bogataj, Janez: Sto srečanj z dediščino na Slovenskem, Ljubljana 1992.
5. Brittain, Judy: Enciklopedija ročnih del, DZS, Ljubljana 1988.
6. Niklsbacher - Bregar, Neli: Narodne vezenine na Slovenskem, Tiskarna ljudske pravice, Ljubljana 1974.
7. Razboršek, Ivan: Slovenska krasilna umetnost, Mohorjeva družba, Celje 1992.
8. Zbornik: Vojniški svet v utripu časa, Občina Vojnik, Župnija Vojnik, Turistično društvo Vojnik, Vojnik 199

PRILOGE

ANKETA

S sodelovanjem pri izvedbi ankete boš pomagal članicam turističnega podmladka na šoli, ki se v tem šolskem letu ukvarjajo z dediščino preteklosti in z možnostmi njene uporabe v turistične namene. Anketa je anonimna, zato te prosimo za iskrene odgovore.

Članice turističnega podmladka

1 .Kaj ti pomeni pojem »dediščina«?

2.Kaj od spodaj navedenega znaš? (Obkroži vse, kar znaš.)

- a) pletenje
- b) kvačkanje
- c) šivanje (oblačil...)
- d) šivanje (prtov...)
- e) vezenje
- f) makrame
- g) pletenje košar, natikačev, podstavkov
- h) izdelovanje sodov
- i) pletenje venčkov, butar
- j) zdelki iz slanega testa
- k) drugo: _____

3.Kdo te je naučil omenjene spretnosti?

4.Česa od zgoraj navedenega bi se naučil, če bi za to imel priložnost?

5. Kako uporabiš znanje (navedenega pri drugem vprašanju), ki ga imaš - za kaj delaš, kam daješ izdelke?

6.Ali meniš, da bi se ta znanja lahko uporabila v turistični ponudbi tvojega kraja (npr. turistični spominek, razstave ipd.)? DA NE

Zakaj?

7.Zaupaj nam še svojo starost in spol:

Starost: _____ let

Spol: M Ž

Hvala za sodelovanje in lep dan ti želimo.

Opomba: anketo smo pripravile članice turističnega podmladka na šoli v oktobru 2000.

INTERVJU

1. S katerimi opravili ste si nekoč krajšali dolge zimske večere?

2. Ali so v naših krajih veljale kakšne posebnosti za to opravilo?

3. Ali ste svoje znanje prenesli na mlajše? Zakaj?

DA NE

4. Ali menite, da bi se tovrstno znanje lahko vključilo v turistično ponudbo kraja? Kako?

5. Starost intervjuvanca: _____

Spol: M Ž

Prebivališče